

УДК 351.131.7:631.15

Рябець Катерина Анатоліївна,

к.ю.н., доц.,

докторант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ, м. Київ

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ЕВОЛЮЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ІХ – СЕРЕДИНА XVII СТОЛІТТЯ)

Досліджено правові джерела, що були результатом правотворчої діяльності державних органів часів Київської Русі та Литовсько-Польської доби й визначали на українських землях політико-правовий курс у водній галузі. Сформульовано висновки щодо ролі проаналізованого політико-правового курсу в подальшому формуванні публічного управління у водному господарстві України.

Ключові слова: публічне управління, політико-правові засади, водне господарство, водогосподарські споруди, право земельного сервітуту, правила добросусідства.

Постановка проблеми. Безумовно, проблеми у водогосподарській галузі є яскравим виразом неефективної законодавчо визначеної державної політики. У науці побутує доречна думка, що чим глибше і різнобічніше буде проведено історичне дослідження, тим ефективніше можна сформувати державну політику [6, с. 67]. Відтак, відпрацювання нового, результативного політичного курсу в досліджуваній галузі необхідно розпочати з історичного аналізу політико-правових аспектів публічного управління водогосподарською діяльністю в Україні.

При цьому відзначимо, що процес державотворення на українських землях має глибокі історичні коріння. Першими етапами його зародження прийнято вважати часи Київської Русі та Литовсько-Польську добу [13, с. 6–16, 20–26].

Зважаючи на це вважаємо за необхідне підкреслити особливу актуальність дослідження політико-правових аспектів зародження публічного управління у водному господарстві за часів Київської Русі та Литовсько-Польської доби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти політико-правової еволюції публічного управління у галузі водного господарства

України (кінець IX – середина XVII ст.) було досліджено в низці наукових праць вітчизняних вчених. Зокрема, І. В. Берднік дослідила історію кримінально-правової охорони водних ресурсів до початку XIX ст. [4], А. Г. Боровицька – історико-правові передумови формування й розвитку кадастрової справи щодо стану водних об'єктів України [3], О. М. Дроваль – правове регулювання земель водного фонду на території України в Литовсько-Польську добу [4], В. Я. Малиновський – державне управління за часів Київської Русі та Литовсько-Польської доби [13] та ін. Аналіз положень сучасної науки свідчить, що у ній відсутня окрема наукова праця, предметом якої є політико-правова еволюція публічного управління у галузі водного господарства України в окреслений історичний період.

Метою статті є висвітлення етапів зародження публічного управління водним господарством України за часів Київської Русі та Литовсько-Польської доби у політико-правовому контексті. Для реалізації мети дослідження необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати правові джерела, які були результатом правотворчої діяльності державних органів у досліджуваній період та визначали на українських землях політико-правовий курс у водній галузі; сформулювати висновки щодо ролі зазначеного політико-правового курсу у подальшому формуванні публічного управління у водному господарстві України.

Виклад основного матеріалу. Період з кінця IX і до середини XVII ст. в історії зародження публічного управління доречно поділяти на два етапи: доба Київської Русі та Литовсько-Польська доба.

Дослідження доби *Київської Русі (кінець IX – середина XIV ст.)* у дохристиянські часи свідчить, що вода мала надважливе значення, оскільки вона використовувалася не тільки у побутових цілях, а й для відправлення релігійних обрядів язичників. При цьому наші предки керувалися розумінням води як першоджерела Всесвіту, оскільки саме з неї з'явилися, за волею богів, земля, сонце і все живе. Окрім того, віднесення води до об'єктів обожнювання посилювалося її силою, яка здатна побороти навіть вогонь. Одними з

найвідоміших слов'янських язичницьких богів були богиня дощу і води Мокоша, а також богиня річок Дана. При цьому сучасні учені звертають увагу на те, що богиня Мокоша має фінське походження, що підтверджує наявність у складі давньоруської держави фінських племен [23, с. 34], в яких відповідно вода також була об'єктом поклоніння.

Соціально-економічний і політичний розвиток Давньоруської держави неминуче вимагав відповідних зрушень й у сфері ідеології. Відтак, коли Володимир Святославич посів великокнязівський престол, то спробував спершу упорядкувати й централізувати язичницькі вірування на основі традиційних слов'янських культів. Приведення форм язичницьких вірувань східних слов'ян до єдиної давньоруської релігійної системи не увінчалось успіхом. Язичницька віра не спроможна була ідеологічно задовольнити потреби молоді держави. Вона недостатньо сприяла потребам об'єднання держави, підвищенню її міжнародного авторитету. Київська Русь серед інших країн виглядала як держава варварська, тобто язичницька, хоча вона ні в чому не поступалася своїм могутнім сусідам і, зокрема, Візантійській імперії. Ранньофеодальна держава, якою на кінець X ст. вже була Київська Русь, потребувала такої ідеології, яка б виправдовувала нові соціально-політичні порядки, слугувала б потребам панівної верхівки. Ставало дедалі очевиднішим, що давньоруська державність мала потребу у монотеїстичній релігії [23, с. 34].

Унаслідок масового хрещення князем Володимиром Святославичем в 988 р. мешканців Києва, а потім і інших міст, християнство стало провідною релігією у Київській Русі. Зауважимо, що у зв'язку із зміною вірування божественне символічне значення води у слов'ян не було втрачено. Вода почала широко застосовуватися в обрядах переходу з одного стану в інший: мається на увазі перша купіль немовляти, хрещення, весілля та ритуальне обмивання перед похороном [5, с. 78].

Варто підкреслити, що за часів Київської Русі почали з'являтися перші системи водопостачання та гідротехнічні споруди. З цього приводу Л. М. Соловійова зазначає, що у XI–XII ст. на Ярославовому Дворі (Новгород)

існував водогін з дерев'яних труб та водостічний канал, фанерований пластинами з берести, а на випадок облоги споруджували оригінальні водні тайники, що дозволяло обложеному отримувати воду. У часи Київської Русі також розробляли й встановлювали водяні млини. Окрім того, у XIII ст. для поліпшення судноплавства будували канали для випрямлення річкових закрутів, а при облозі міст застосовували відведення води з річки в інше русло з пересипкою старого русла загатою (наприклад, при облозі м. Пронска на р. Проні у 1186 р.) [18].

Зі свого боку С. Ю. Боева акцентує увагу на тому, що «Київська Русь нагромадила певний досвід у будівництві мостів та гідротехнічних споруд. Дерев'яні мости в Київській Русі будувалися двох типів: наплавні та високо підняті постійні. Основою наплавних мостів слугували барки з покладеним на них настилом з колод. В середину високо піднятих постійних балочних пальних мостів або мостів на зрубах засипали каміння. Одним з ранніх давньоруських мостів наплавного типу був міст через Дніпро, побудований за Володимира Мономаха в 1115 р. До XI ст. з'являються підйомні «взводні» мости з проїжджою частиною, що піднімалися за допомогою важелевих підйомників – журавлів. Однією з перших давньоруських гідротехнічних споруд була побудована в Києві в 1199 р. масивна підпорна стіна, що захищала від зсувів берег Дніпра» [2, с. 21].

Окрім того, сучасні вчені наголошують, що за часів Київської Русі вода мала важливе значення як спосіб пересування та транспортний шлях. Так, В. Л. Топальський відзначає, що основними способами пересування в Київській Русі були: водою (на човнах, плотах), сушею або замерзлими річками та озерами (пішки, на конях верхи, возами, санями, волокушами, на лижах) [21, с. 11-12]. П. І. Юхименко наголошує, що через Київ проходив водний шлях «Від варяг до греків». Дніпровським шляхом із Візантії на Русь везли дорогі тканини, книги, ікони, вина, фрукти, овочі та прянощі, скляні та ювелірні вироби. З північних районів везли по Дніпру ліс, мед, хутро, віск [24, с. 52–53].

Необхідно зауважити, що у досліджуваний історичний період водні об'єкти мали також і оборонне значення. З цього приводу В. Л. Топальський пише, що труднощі переправ робили річку природним захисним бар'єром проти нападу ворогів. Тому броди через річки, що перетинали дорогу, посилено охоронялися. На таких місцях виникали міста та фортеці (Переяслав-Південний, Вітичев та ін.). Щоб ускладнити противнику переправу через річки, у тих місцях, де знаходилися броди («перелази»), влаштовувалися перешкоди. Руху війська, крім річок та озер, заважали й болота, які займали значну територію Київської Русі, часто ставали на заваді просуванню військ, бо утворювали значні перешкоди, часом нездоланні. Болотяну місцевість доводилося долати за допомогою колодних настилів «гатей», що склалися з накатаних на лаги колод, скріплених боковими повздовжніми лежнями, для більшої міцності закріплених колами та ликом [21, с. 12].

Суспільно-політичні ідеї у Київській Русі здобули своє відображення у низці писемних документів (Руська Правда, Статут великого князя київського Ярослава Мудрого, Повість временних літ, Слово о полку Ігоровім, та ін.). На жаль, викладені джерела, вміщують у собі дуже мало положень щодо регулювання та здійснення водогосподарської діяльності.

Аналізуючи зміст Руської Правди, І. В. Берднік відзначає, що у той час водні ресурси охоронялися виключно як власність [1, с. 38].

У свою чергу, положення Статуту великого князя київського Ярослава Мудрого регулювали питання затоплення, що викликане млинами, наступним чином: кожному надається право будувати млини, але власник млина зобов'язаний «дотримуватися порядку», тобто не завдавати збитку сусідам [18].

Викладені правові положення є свідчення зародження за часів Київської Русі правил добросусідства.

У досліджуваний історичний період невід'ємний характер водних ресурсів від земельних зумовив їх комплексне правове регулювання у контексті права земельного сервіту. Воно було закріплено у візантійському збірнику «Книги Законні» [16, с. 23] – поширеному джерелі права на Україні у XI-XV століттях.

Книги законні склалися із чотирьох законів, одним із яких був Землеробський закон [10, с. 97]. Відповідно до його гл. 83 «якщо вода, яка тече до млина, спустошує оброблені землі та виноградники, то нехай власник млина потурбується про попередження збитку; якщо це неможливо, то нехай припинить роботу» [11, с. 127]. Надалі у гл. 84 Землеробського закону, було прописано, що «якщо власники оброблених земель не бажають, щоб вода проходила через їх ділянки, то це їх право» [11, с. 128]. Останні положення визнаються сучасними науковцями як право земельного сервітуту [10, с. 98, 14, с. 36].

Таким чином, проведене дослідження часів Київської Русі свідчить, що вода в ній використовувалася окрім питних та господарсько-побутових цілей як об'єкт вірування, транспортний шлях, спосіб пересування та оборони. Важливе значення для подальшого розвитку водного господарства мала тогочасна державна політика, яка сприяла появі перших систем водопостачання та гідротехнічних споруд. Окрім того, період Київської Русі відзначився започаткуванням на українських землях правил добросусідства та права земельного сервітуту.

На землях України за Литовсько-Польської доби (друга половина XIV ст. – середина XVII ст.) відбувалися суттєві соціально-політичні процеси обумовлені включенням їх до складу сусідніх держав, а саме – Великого князівства Литовського та Польщі.

Відповідно в цей історичний період правове регулювання суспільних відносин на території України здійснювалося на підставі нормативно-правової бази вищезазначених держав. Характеризуючи її дослідники відзначають, що спроби кодифікації у Польському королівстві робилися неодноразово, але вона так і не була здійснена, а польське право не було з'єднане однією системою [15, с. 161]. Умови для кодифікації законодавства у Великому князівстві Литовському були більш сприятливими, ніж у Польщі. Її результатом стали досить прогресивні на той час акти феодального права [9, с. 22] – Литовські статuti 1529, 1566 та 1588 рр.

Відзначимо, що дані кодифіковані акти стали черговим кроком на шляху зародження публічного управління у галузі водного господарства України. У їх основу лягли положення Руської Правди, Судебник Казимира 1468 р., привілеї та грамоти Великого князя Литовського.

Положення Литовського статуту від 1529 р. свідчать про подальшу регламентацію в них започаткованих за часів Київської Русі таких правових категорій як правила добросусідства та право земельного сервітуту.

Правила добросусідства передбачали використання власником свого водного об'єкту без настання негативних наслідків для сусідів. У протилежному випадку для нього наступала відповідальність. Зокрема, відповідно до положень розділу 8 «Про земельні суди, про кордони і межі, про копи»: «якби хто навмисне перекопав річку у збиток своєму сусідові, а сусід притягнув би його до суду і довів би це, то суд мусить постановити, щоб відповідач терміново повернув річку у попередній стан і відшкодував сусіду збитки...» (арт. 10). Якщо внаслідок спорудження власником водного об'єкта на своїй річці загати чи млина відбулося затоплення сусідніх млинів, він повинен був «взяти вижа і з вижем спутити воду та відшкодувати потерпілому шкоду» (арт. 11). У тому випадку, коли власник річки «готив греблю до чужого берега, або затопив луки без дозволу сусіда, а сусід зруйнував греблю, то він не мусить платити за зруйноване, тому що ніхто не має права без дозволу підводити греблю до чужого берега або робити ставок» (арт. 11) [19, с. 265].

У результаті аналізу зазначених вище положень вчені приходять до висновку, що володільцю чи власнику землі можна було заборонити змінювати русло ріки, будувати греблі, мости, млини, якщо це могло заподіяти шкоду сусідам [7, с. 121].

Своєю чергою, положення розд. 9 Литовського статуту від 1529 р. під назвою: «Про лови, про пущі, про бортне дерево, про озера, про боброві гони, про хмельники, про соколині гнізда» регламентували право земельного сервітуту, що передбачало право проходу через чужу земельну ділянку («пущу») до свого озера («Хто має у чужій пущі свої ... озера..., той до озера

може їхати із неводом...» (арт. 3). Варто наголосити, що розробник Литовського статуту наділяв власника озера не тільки правом проходу через чужу пущу, а й правом взимку набрати у ній дрова «для своєї хатинки і зробити корита для риби» (арт. 3). Реалізація даного права забезпечувалася імперативним приписом щодо власника чужої земельної ділянки дозволяти прохід через неї до водного об'єкта, що знаходився у власності («той, у чийй пущі знаходяться озера ... чужих входів у свою пущу відібрати не може» (арт. 3) [19, с. 270–271].

Марусенко Р. І. акцентує увагу, що більш детальний опис умов земельного сервітутного права містився у Грамоті Польського короля Владислава IV 1633 р., якою була підтверджена угода про володіння островом на річці Піні. Проаналізувавши її зміст, він прийшов до висновку, що суб'єктом права земельного сервітуту виступали селяни тільки одного села, іншим було заборонено вступати у чужі володіння [14, с. 40].

Положення арт. 7 розд. 9 Литовського статуту від 1529 р. вміщували у собі перелік водогосподарських споруд, будівництво яких було започатковане ще за часів Київської Русі. У випадку їх пошкодження або знищення винна особа повинна була нести відповідальність. Зокрема, «якби хто-небудь ... порубав загату, той мусить платити за насильство, а також відшкодувати збитки; якщо ж млин пошкодив би або перекопав греблю, або спалив млин, або зпустив воду зі ставу, а потерпілий поскаржився б, що в результаті цього млин не діяв і тому він не мав прибутку, і навів би обґрунтовані докази або підтвердив особистою присягою, то винуватий мусить заплатити за насильство дванадцять рублів грошей і королю дванадцять рублів грошей, відшкодувати шкоду і збудувати млин» [19, с. 271–272].

Викладені правові положення щодо правового регулювання водних об'єктів без суттєвих змін були покладені в основу Литовського статуту 1566 р.

Після утворення Речі Посполитої (1569–1795) всі українські землі в литовську автономію вже не входили (крім Берестейщини та Пінщини), а увійшли до складу Польщі й були включені до шести воєводств [17, с. 18].

Щодо державного управління, то такі законодавчі органи влади, як сейм і сенат, стали спільними для Литви та Польщі, на них засідали найвищі посадові особи обох держав. Виконавча влада та правовий устрій були окремими та функціонували незалежно як у Польщі, так і в Литві. Окрім цього, литовсько-руська шляхта зрівнювалася в правах та привілеях з польською [8].

Політична ситуація характерна для тогочасного історичного періоду зумовила в 1588 році необхідність приведення литовського законодавства у відповідність до польського. Для досягнення викладеного за дорученням польського короля Стефана Баторія Статутною комісією з правознавців, яку очолював литовський підканцлер Лев Сопеш, було розроблено третій Литовський статут.

Його положення щодо правового регулювання водогосподарських відносин в порівнянні із попередніми редакціями статутів мали деякі особливості. Зокрема, у арт. 7 розд. 10 «Про пуші, про лови, про дерево бортне, про озера і сіножаті» Литовського статуту 1588 р. було уточнено міру та спосіб відповідальності за пошкодження та руйнування водогосподарських споруд, а саме: «якщо млин буде пошкоджений, той, хто пошкодить, наново за своїм коштом збудувати має. А якби не хотів будувати і був би про те позваний до [суду], тоді від нього повинна бути присуджена грошова виплата згідно з вартістю втраченого і прибутків, про що докази надані будуть. А суд zarazом, без встановлення року має за те стягнення з винуватого вчинити» [20, с. 262–263].

Окрім того, дослідниця О. М. Дроваль акцентує увагу на тому, що у Статуті Великого князівства Литовського 1588 р., який пішов далі в розвитку водно-земельних відносин, закріплюються принципи так званого «берегового права» [4, с. 256–257]. Так, відповідно до положень арт. 20 розд. 9 «Про підкоморіїв у повітах і про права на землю, про границі і про межі»: «якби річка була границею між ґрунтами, полями, сіножатями, лісами, до річки прилеглими, тоді кожний з берега свого має її до половини використовувати. Проте, коли в яких місцях і краях цього панства нашого і на таких спільних річках здавна до цього часу був який звичай встановлення езів, заток або сеж,

такий і надалі зберігатися має. А де б така річка гранична, насипаючи на чийсь берег потроху [пісок], додавала б йому у площі, така додаткова площа має бути того пана, чиїм є той берег. А якби ріка зненацька змінила свій напрям, тоді старе річище має за границю бути, а річку кожен з берега свого на рівних умовах використовувати має. А якщо та ріка гранична змінить напрям і потече поза землями обох, то обидва отримують два берега у того, чиєю земельною ділянкою вона потече» [4, с. 251].

Викладені положення свідчать, що Литовські статuti подібно Руській Правді наділяли річки та озера статусом об'єктів права власності. При цьому одним із способів його набуття у досліджуваній період було пожалування князя. Його прикладом є грамота, що видана в 1590 р. королем Сигізмундом III Вазою магнату О. Вишневецькому на володіння землями на Полтавщині [12, с. 5]. У ній, зокрема, вказувалося: «...Мають князь Олександр Вишневецький сам, його дружина, діти, потомки і їх нащадки ці добра – ріку Сулу, ріку Удай і ріку Солоницю і вхід Лужок з усіма широкостями ґрунтів, належностями – відповідно до привілею короля Стефана, вище нами в цьому листі описаного, спокійно держати, замки закладати, міста і села на тих ґрунтах людьми осаджувати [заселяти], землі розробляти, будувати, стави і млини поправляти і всякі пожитки собі там винаходити, установлювати, розмножати...» [22, с. 73–74].

Підсумовуючи викладені історичні аспекти Литовсько-Польської доби, необхідно відзначити, що під впливом політичного панування Великого князівства Литовського правове регулювання водогосподарських відносин на українських землях значно удосконалилося. Державна влада, яку уособлювали Велике князівство Литовське та Польське королівство, інституалізувала та нормативно закріплювала в Литовських статутах нове для того часу «берегове» право. Також у досліджуваному історичному періоді продовжували діяти започатковані за часів Київської Русі правові категорії – правила добросусідства та право земельного сервітуту.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. У результаті проведеного аналізу політико-правової еволюції публічного управління у галузі водного господарства України (кінець IX – середина XVII ст.) необхідно зробити висновок про розробку тогочасними органами державного управління правових джерел, які містили у собі перші напрями політичного курсу у галузі водокористування. Основним напрямом державної водної політики у досліджуваній історичній період було забезпечення та захист права власності на водні об'єкти. При цьому питання охорони вод залишалося поза увагою державних управителів. Це відбувалося перш за все за рахунок відсутності дефіциту води.

Перспективами подальших досліджень щодо окресленої тематики є аналіз політико-правових засад наступних історичних етапів розвитку публічного управління у водному господарстві України.

Список використаних джерел:

1. Берднік І. В. Історія кримінально-правової охорони водних ресурсів до початку XIX століття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. 2017. № 47 (3). С. 37–40.
2. Боева С. Ю. Писемність, освіта, науково-технічні знання в Київській Русі. Сторінки історії: зб. наук. праць. 2010. Вип. 31. URL: <http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/2386/1/Voeva.pdf> (дата звернення: 01.06.2018).
3. Боровицька А. Г. Історико-правові передумови формування й розвитку кадастрової справи щодо стану водних об'єктів України. Право і суспільство. 2015. № 5.2 (3). С. 133–141.
4. Дроваль О. М. Деякі аспекти правового регулювання земель водного фонду на території України в Литовсько-Польську добу. Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади: матеріали «круглого столу» (м. Харків, 4 груд. 2015 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2015. С. 255-258.
5. Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О. Сто найвідоміших образів української міфології / за заг. ред. О. Таланчук. Київ: Орфей, 2002. 448 с.
6. Ігнатенко О. П. Державне регулювання сфери благоустрою населених пунктів: дис. ... д-ра держ. упр. Київ, 2016. 471 с.
7. Історія держави і права України: підручник / А. С. Чайковський (кер. авт. кол.), В. І. Батрименко, Л. О. Зайцев, О. Л. Копиленко та ін.; за ред. А. С. Чайковського. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 512 с.
8. Історія України: зародження української нації. URL: https://history.ed-era.com/9/lublynska_unyua_utvorenya_rechy_pospolytoy.html (дата звернення: 01.06.2018).
9. Ковалик Г. І. Правове регулювання сервітутів у статутах Великого Князівства Литовського та їх рецепція з римського права. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія юридичні науки. 2014. Вип. 4 (1). С. 22–26.
10. Ковалик Г. І. Сервітути у римському праві та їх рецепція у праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 237 с.

11. Липшиц Е. Э., Медведев И. П., Пиотровская Е. К. Византийский земельный закон / под ред. И. П. Медведева. Ленинград: Наука, 1984. 280 с.
12. Майкут Х. В. Розвиток інституту речових прав на українських землях за Литовськими статутами. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2009. № 1. С. 21–32.
13. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посібник. Київ: Атіка, 2009. 608 с.
14. Марусенко Р. І. Правові аспекти земельних сервітутів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 211 с.
15. Нелін О. І. До питання спадкового права за Статутом Великого князівства Литовського 1529 року. Право і безпека. 2005. Т. 4. № 6. С. 160–163.
16. Павлов А. С. Византийские «Книги законные» в древнерусском переводе. Сборник отделение русского языка и словесности императорской Академии наук. Санкт-Петербург: Типогр. Императорской Академии наук, 1886. Т. 38. № 3. С. 1–92.
17. Паламарчук Н. Ф. Литовсько-польський період в українській історії державотворення. Сторінки історії: зб. наук. праць. 2019. Вип. 29. С. 12–21.
18. Соловйова Л. М. Початковий період історії розвитку гідротехнічного будівництва. Історія науки і біографістика. 2012. № 3. URL: http://inb.dnsgb.com.ua/2012-3/12_solovyeva.pdf (дата звернення: 01.06.2018).
19. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х т. Т. I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юрид. літ., 2002. 464 с.
20. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: у 2 кн. Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 568 с.
21. Топальський В. Л. Військово-інженерна справа Київської Русі (IX – перша половина XIII ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2005. 20 с.
22. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. / упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
23. Шейко В. М., Тишевська Л. Г. Історія української культури: навч. посібник / наук. ред. В. М. Шейко. Київ: Кондор, 2006. 264 с.
24. Юхименко П. І. Економічна історія: навч. посіб. Київ: Вікар, 2006. 341 с.

Ryabets K.A., Political and Legal Evolution of Public Administration in the Field of Water Management of Ukraine (end of the IX – the middle of the XVII century).

Were investigated the legal sources that were the result of the legislative activity of the state bodies of the times of Kyiv Rus and the Lithuanian-Polish period and which determined the political and legal course in the water sector on the Ukrainian lands. Conclusions are drawn about the role of the analyzed political and legal course in the further formation of public administration in the field of water management of Ukraine.

Key words: public administration, political and legal principles, water management, waterworks, right of land servitude, rules of good neighborliness.

Надійшла до редколегії 04.06.2018 р.